

Winławski, Włodzimierz

Socjologia w Toruniu : rozwój instytucjonalny : część I

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Socjologia Wychowania 9 (222), 161-175

1990

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Katedra Socjologii UMK
w Toruniu

Włodzimierz Winclawski

SOCJOLOGIA W TORUNIU (ROZWÓJ INSTYTUCJONALNY)

Część I*

Początki socjologii toruńskiej, podobnie jak i wielu innych dyscyplin naukowych, które rozwinęły się w grodzie Kopernika, wiążą się ściśle z utworzeniem w 1945 r. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Wcześniej działające na terenie tego miasta instytucje naukowe, a to przede wszystkim Coppernicus-Verein für Wissenschaft und Kunst (od roku 1854), Towarzystwo Naukowe Toruńskie (od roku 1875) i Instytut Bałtycki (od roku 1925), nie wykazywały większego zainteresowania dla socjologii i badań socjologicznych. Prace badawcze Towarzystwa Naukowego Toruńskiego, największej instytucji naukowej w tym mieście przed powstaniem uniwersytetu, koncentrowały się przede wszystkim na problematyce historycznej własnego regionu i — w mniejszym stopniu — etnograficznej. Historyczne i ludoznawcze studia ziemi pomorskiej dawały legitymację polskości dla rodzimej inteligencji, walczącej z naporem zorganizowanej akcji germanizacyjnej Prus. Rola TNT była w tym zakresie wybitna. Zapewne utrwalona już tradycja¹, ale także i nieliczne prze-

---

* Część druga opracowania nt. kierunków badań, działalności organizacyjno-naukowej i wydawniczej opublikowana będzie w kolejnym tomie „Socjologii Wychowania”.

¹ Należy dodać, iż w TNT odcięto się od problematyki, która by wiodła do socjologii, już w momencie przygotowywania statutu Towarzystwa, którego jeden z paragrafów brzmiał: „polityka i sprawy publiczne są wyłączone z obrad Towarzystwa”. Intencja takiego ograniczenia pola działania jest przejrzysta. „Chodziło tutaj o niedopuszczenie oficjalnego nadzoru policyjnego — pisze historyk — który zgodnie z postanowieniami ustawy o stowarzyszeniach z 11 marca 1850 r. rozciągał się na zrzeszenia stawiające sobie za cel wpływanie na sprawy publiczne”. — K. Wajda, *W dobie zaboru pruskiego 1875—1918*, [w:] *Dzieje Towarzystwa Naukowego w Toruniu 1875—1975*, t. 1, pr. zbior. pod red. M. Biskupa, wyd. TNT, Toruń 1977, s. 27—28.

cież w skali kraju środowisko socjologów polskich, stały się przyczyną braku zadomowienia socjologii w Towarzystwie także w okresie Drugiej Rzeczypospolitej. Brak socjologii w TNT i dziś, mimo rozwoju organizacyjnego samego Towarzystwa, jak i socjologii w Toruniu. Znalazła ona względne oparcie instytucjonalne w innych placówkach naukowych miasta powstałych w okresie Polski Ludowej.

Ale Toruń miał swoją rozprawę socjologiczną, wydaną na dziesięć lat przed powstaniem tu uniwersytetu. Była nią praca pt. *Socjologia walki o Pomorze*, wydana w roku 1935, pióra samego Floriana Znanieckiego, wówczas profesora Uniwersytetu Poznańskiego². Inicjatorem i wydawcą tej rozprawy był miejscowy Instytut Bałtycki, który stawiał sobie jako cel m.in.: „badanie stosunków gospodarczych, politycznych, narodowościowych itp. wybrzeża bałtyckiego pod kątem widzenia związanych z nim interesów polskich”³.

Dekretem Prezydenta Polski z dn. 24 sierpnia 1945 r. utworzono Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, czyniąc tym zadość aspiracjom społeczeństwa pomorskiego⁴. Powstaniu uniwersytetu w Toruniu sprzyjały zarówno warunki polityczne, w jakich znalazła się Polska po klęsce Niemiec, jak i fakt przesiedlenia kadry naukowej z terenów wschodnich byłej Rzeczypospolitej: przede wszystkim z Wilna (Uniwersytet Stefana Batorego) i Lwowa (Uniwersytet Jana Kazimierza)⁵. Pracę w nowo

² Pracę tę wydano także w języku angielskim i francuskim. Cztery lata wcześniej ukazała się w tomie zbiorowym: F. Znaniecki, *Sily społeczne w walce o Pomorze*, [w:] *Polskie Pomorze*, t. 2 — *Przeszłość i kultura*, wyd. Instytutu Bałtyckiego, Toruń 1931, s. 80—108. Warto w tym miejscu nadmienić, iż ród Znanieckich wywodzi się z Pomorza. Do dziś zamieszkują w Toruniu krewni wybitnego socjologa, a księgi parafialne kościoła NMP odnotowują Znanieckich w Toruniu od XVIII stulecia.

³ *Towarzystwa i instytucje naukowe*, Nauka Polska, 1927, t. 7, s. 296. Zob. też ks. Władysław J. Łęga, *Działalność Instytutu Bałtyckiego w zakresie badań etnograficznych*, Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego, 1936, t. 25, z. 4, s. 102—112.

⁴ W latach trzydziestych ogłoszono sporo artykułów na temat potrzeby utworzenia wyższej uczelni w Toruniu. „W latach 1935—1936 Rada Zrzeszeń Naukowych, Artystycznych i Kulturalnych Ziemi Pomorskiej ogłosiła nawet konkurs na pracę uzasadniającą potrzebę wyższej uczelni na Pomorzu [...]. Pomysł stworzenia uniwersytetu toruńskiego, który miał nosić imię Mikołaja Kopernika, został jednak zarzucony przez władze sanacyjne w okresie zbliżenia politycznego z III Rzeszą [...]. Niemcy uważały bowiem, iż nie jest to sprawa wyłącznie wewnętrzna Polski”. — J. Serczyk, *Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Krótki zarys dziejów*, PWN, Warszawa—Poznań 1974, s. 59.

⁵ Zaczątek kadry naukowej i administracyjnej UMK „...stanowiła grupa pracowników Uniwersytetu Stefana Batorego z Wilna przybyła do Torunia na początku maja 1945 r. W następnych tygodniach przyjeżdżały dalsze, pojedyncze osoby z Wilna. Kolejny, największy transport uniwersytecki dotarł do Torunia 14 lipca, przywoząc prawie 200 osób. Byli wśród nich profesorowie, asystenci, pracownicy administracji

powstałym Uniwersytecie podjęło wielu wybitnych uczonych, którzy zdobyli uznanie już w okresie Drugiej Rzeczypospolitej, a wśród nich także profesorowie reprezentujący szeroko pojęte nauki społeczne, a to przede wszystkim: Tadeusz Czeżowski, Henryk Elzenberg — filozofia, Kazimierz Hartleb, Ludwik Kolankowski — historia, Wojciech Hejnosz, Michał Wyszyński — prawo, Konrad Górski, Eugeniusz Kucharski — historia literatury polskiej, Stefan Srebrny — filologia klasyczna, Zygmunt Czerny — filologia romańska, Kazimierz Sośnicki — pedagogika. Niestety, wśród przybyłych profesorów i młodszej kadry naukowej z terenów wschodnich byłego państwa polskiego zabrakło socjologa. Profesor socjologii USB w Wilnie, ks. Aleksander Wóycicki, rektor tej uczelni w latach 1937—1939, podjął po wojnie pracę w Uniwersytecie Warszawskim, a prawnik i socjolog, kierownik Katedry Prawa i Postępowania Karnego USB, prof. Bronisław Wróblewski, nie przeżył wojny. Działający we Lwowie na tamtejszej Politechnice profesor ekonomii i socjologii Leopold Caro zmarł w 1939 r., zaś reprezentujący uniwersytecką socjologię we Lwowie, profesor antropologii Jan Czekanowski osiadł w Poznaniu. Zauważmy, iż zarówno w wileńskim jak i lwowskim uniwersytecie socjologia nie zdobyła mocnej pozycji — nie było tam autonomicznej katedry socjologii.

Nowy uniwersytet na Pomorzu wzbogacał swoją kadre także dzięki pomocy innych szkół wyższych, w pierwszej kolejności Uniwersytetu Poznańskiego. Nowa uczelnia stwarzała pracownikom nauki ze starych środowisk akademickich możliwości poprawy warunków materialnych, zazwyczaj otrzymania satysfakcjonującego mieszkania, młodzi zaś upatrywali tu dla siebie szans na szybkie usamodzielnienie się, uzyskanie katedry, ale byli też i tacy, którzy z pobudek czysto idealnych gotowi byli wesprzeć tę nową w kraju placówkę naukowo-dydaktyczną, łącząc na ogół pracę we własnej szkole wyższej z pracą w nowym środowisku.

Na podstawie dekretu Ministra Oświaty z dn. 5 listopada 1945 r. powołano w UMK, obok istniejących wydziałów: Humanistycznego i Matematyczno-Przyrodniczego, trzeci z kolei, Wydział Prawa i Nauk Społecznych, przemianowany wkrótce na Wydział Prawno-Ekonomiczny. Wśród katedr tego nowego wydziału znalazła się także, powołana tym samym dekretem, Katedra Socjologii. Była to pierwsza instytucja socjologiczna Torunia.

Kierownictwo nowo powstałej Katedry Socjologii powierzono docentowi Uniwersytetu Poznańskiego dr Tadeuszowi Szczurkiewiczowi, którego Prezydent KRN, uwzględniając wniosek rektora toruńskiej Alma

Mater, mianował w dniu 23 lutego 1946 r. profesorem nadzwyczajnym. Wybór osoby kierownika nowej katedry zdawał się być, według wszelkich prognoz, znakomity. Pięćdziesięcioletni wówczas Tadeusz Szczurkiewicz, uczeń Znanięckiego, znalazł się w powojennej Polsce w ścisłej czołówce socjologii krajowej obok J. Chałasińskiego (Łódź), S. Ossowskiego (Łódź i Warszawa), P. Rybickiego (Katowice). Tuż przed wybuchem wojny, jako wykładowca Wyższego Katolickiego Studium Społecznego, złożył on pracę habilitacyjną w Uniwersytecie Poznańskim. W konkluzji oceny tej rozprawy F. Znanięcki napisał: „...w niedalekiej już przyszłości spodziewać się należy takich wyników jego [tj. T. Szczurkiewicza — dop. W. W.] pracy, które postawią go w pierwszym szeregu teoretyków socjologii, nie tylko polskich, lecz europejskich”⁶.

Katedra Socjologii Wydziału Prawno-Ekonomicznego UMK w Toruniu istniała tylko przez okres pięciu lat, tj. od listopada 1945 r. do momentu jej likwidacji w dn. 30 września 1950 r. W tym okresie profesor T. Szczurkiewicz prowadził zajęcia dydaktyczne dla studentów prawa (socjologia systematyczna, kierunki socjologiczne XIX i XX wieku, metody socjologicznych badań terenowych, socjologia wiedzy i socjologia pracy), pedagogiki (socjologia wychowania) oraz ogólnodostępne seminarium socjologiczne (dominowała tam problematyka socjologii życia gospodarczego, klasy robotniczej i socjologia wsi)⁷. W realizacji tych zadań dydaktycznych pomagało profesorowi dwoje asystentów: Helena Przesławska i Włodzimierz Kryszewski. W tym też krótkim czasie wypromował T. Szczurkiewicz dwóch doktorów: H. Przesławską (październik 1948) oraz, będącego spoza Torunia, A. Zajączkowskiego (w październiku 1949)⁸.

Skromny zakres działalności dydaktycznej, brak kierunku studiów socjologicznych w toruńskim Uniwersytecie nie sprzyjały rozwojowi katedrowemu Katedry Socjologii. Ale i sam profesor Szczurkiewicz nie zdołał w pełni zaadaptować się do akademickiego środowiska toruńskiego. I to stanowiło podstawową przyczynę inercji rozwoju instytucjonalnego socjologii w pierwszych latach istnienia Uniwersytetu. Już w dniu 6 lutego 1946 r., a więc niespełna po dwóch miesiącach zatrudnienia, prof. Szczurkiewicz zgłosił pisemną rezygnację z pracy; ponowił ją 10 lipca tegoż roku, uzasadniając swoją decyzję tym, że mimo wcześniejszych, solennych zapewnień ze strony władz Uczelni, nie otrzymał mieszkania w Toruniu, a także, że — w jego odczuciu — władze i Rada Wydziału Prawno-Ekonomicznego nie przejawiają zainteresowania dla socjologii,

⁶ *Opinie i wspomnienia o Profesorze Tadeuszu Szczurkiewiczu*, Studia Socjologiczne, 1985, nr 3—4, s. 10.

⁷ *Spis wykładów UMK (za lata 1945—1946 — 1949—1950)*.

⁸ *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1945—1955*, PWN, Warszawa 1957, s. 287.

wreszcie też tym, że w UMK brakuje księgozbioru socjologicznego oraz nie ma kierunku studiów socjologicznych⁹. Po roku (decyzją z dn. 5 sierpnia 1947 r.) minister przeniósł go na stanowisko profesora nadzwyczajnego Katedry Socjologii w poznańskiej uczelni. Poczynając więc od roku akademickiego 1947/1948 prof. Szczurkiewicz pracował w UMK już tylko na drugim, dodatkowym etacie¹⁰.

W lecie 1948 r. dziekan Wydziału Humanistycznego prof. K. Hartleb podjął działania na rzecz utworzenia Katedry Socjologii na swoim Wydziale, co wiązało ściśle z pozyskaniem dla UMK prof. Szczurkiewicza. Po naradzie, odbytej w dn. 2 lipca 1948 r. z profesorami: T. Czeżowskim, H. Elzenbergiem, Karolem Górskim, Konradem Górskim, S. Hoszowskim, K. Sośnickim i K. Zawodzińskim skierował wniosek do rektora o utworzenie Katedry Socjologii na Wydziale Humanistycznym oraz wysłał list z propozycjami do prof. T. Szczurkiewicza. Propozycja ta spotkała się z zainteresowaniem profesora socjologii Uniwersytetu Poznańskiego, który jako warunek jej przyjęcia stawiał jednakże przydzielenie mu przez Uczelnię mieszkania w Toruniu oraz — właśnie — powołanie Katedry Socjologii na Wydziale Humanistycznym. Niestety okazało się, że załatwienie mieszkania dla profesora socjologii przekraczało możliwości ówczesnych władz Uczelni. Tak więc starania dziekana Wydziału Humanistycznego o utworzenie Katedry Socjologii na humanistyce speliły na niczym z powodu braku w Uczelni profesora tej specjalności naukowej¹¹.

Socjologii toruńskiej, coraz bardziej cherlawej w końcu lat czterdziestych z powodu malejącego zaangażowania prof. Szczurkiewicza, za-

⁹ Archiwum UMK. Sygn. K-11/115. List T. Szczurkiewicza do Ministra Oświaty (poprzez rektora UMK) zawierający prośbę o przeniesienie z Katedry Socjologii UMK na Katedrę Socjologii UP.

¹⁰ Tamże.

¹¹ „Kategorycznie rezygnuję z powrotu do Torunia” — pisał prof. Szczurkiewicz do dziekana Wydziału Humanistycznego w dniu 4 września 1948 r., nie otrzymując konkretnych propozycji przydziału mieszkania. Sugeruje, w dalszym miejscu swego listu, złożenie przez władze Wydziału Humanistycznego UMK oferty J. Szczepańskiemu, N. Assorodobraj i H. Jabłońskiemu (wówczas profesorowi socjologii w Akademii Nauk Politycznych w Warszawie). Wycofuje też wcześniejszą sugestię rozmów z prof. Pawłem Rybickim, „ponieważ nie ma żadnych widoków na zatwierdzenie przez Ministerstwo Oświaty ze względu na jego zdecydowanie katolickie stanowisko w socjologii”. Odradza też dziekanowi próby powołania na to stanowisko swojego adiunkta z UMK, a to ze względu na „brak odpowiedniego przygotowania do zagadnień teoretyczno-metodologicznych [...], jak i brak koniecznej dzisiaj znajomości zasad marksizmu”. Archiwum UMK, Sygn. K-11/115. List T. Szczurkiewicza do dziekana Wydziału Humanistycznego UMK z dn. 4 września 1948 roku. Mimo odmowy prof. Szczurkiewicza i niemożności zatrudnienia innego profesora socjologii w UMK, Rada Wydziału Humanistycznego w piśmie z dnia 14 grudnia 1948 r. zgłosiła wniosek do Ministerstwa Oświaty o przeniesienie Katedry Socjologii na Wydział Humanistyczny.

dała śmiertelny cios postępująca ofensywa ideologiczna administracyjno-politycznego aparatu państwa. Od początków lat pięćdziesiątych poczęto likwidować placówki socjologiczne w całym kraju, w pierwszej kolejności katedry socjologiczne na uniwersytetach, a działo się to w myśl ideologicznej oceny socjologii jako nauki burżuazyjnej, a więc rzekomo wrogiej nowemu ustrojowi społeczno-politycznemu. We wrześniu 1950 r. zlikwidowano Katedrę Socjologii w UMK, a z dniem 31 grudnia tegoż roku rozwiązano umowę o pracę z prof. T. Szczurkiewiczem. Wkrótce zlikwidowano także i cały Wydział Prawno-Ekonomiczny.

W miejsce Katedry Socjologii powołano Katedrę Podstaw Marksizmu-Leninizmu. W następstwie rozwiązania Wydziału Prawno-Ekonomicznego nowo powstałą Katedrę przeniesiono na Wydział Humanistyczny, na którym — dodajmy — zlikwidowano kilka katedr, zawieszano kierunki studiów oraz odsunięto od zajęć kilku niezależnie myślących profesorów i młodszych pracowników. W Katedrze Podstaw Marksizmu-Leninizmu zatrudniono młodych ludzi (ich średnia wieku w roku 1955 wynosiła 27 lat), przede wszystkim absolwentów prawa i filologii polskiej, kierując się przy naborze przede wszystkim kryteriami ideologicznymi i zaangażowaniem politycznym kandydatów, ujawnionym w ich działalności w Związku Młodzieży Polskiej. Owym młodym propagatorom doktryny stalinowskiej powierzono zajęcia z tzw. podstaw marksizmu-leninizmu (I i II rok studiów wszystkich kierunków), a od roku akademickiego 1953/1954 dodatkowo wykładano materializm dialektyczny i historyczny (III rok). Niebawem wprost obciążenie pracowników tej Katedry zajęciami dydaktycznymi (prowadzili oni także zajęcia popularyzujące nową doktrynę filozoficzno-polityczną w ramach tzw. „akcji odczytowych na rzecz województwa”) przekreślało możliwości podjęcia przez pracowników Katedry jakichkolwiek prac naukowych¹².

Względna liberalizacja stosunków społeczno-politycznych i kulturalnych po czerwcowej rewolcie robotników poznańskich w roku 1956 oraz po zmianach personalnych w kierownictwie partii i państwa (październik 1956), pozwoliła na reaktywowanie placówek socjologicznych w kraju, tworzenie nowych jednostek naukowo-badawczych, uruchamianie studiów socjologicznych oraz podejmowanie badań terenowych. Rozwinął się szybko ruch wydawniczy książek i czasopism. Ukazał się w Łodzi w roku 1957 XI tom „Przeglądu Socjologicznego” (tom X wyszedł w roku 1949), symbolizujący trwanie socjologii polskiej, w Warszawie powstały dwa nowe periodyki socjologiczne: „Kultura i Społeczeństwo” (1957) i „Studia Socjologiczne” (1961). Dziesięciolecie 1956—1965 określono jako

¹² *Uniwersytet...*, s. 78—79.

okres „gwałtownego rozwoju socjologii polskiej”, która szybko nadrabiała zaległości i nawiązywała kontakt z socjologią światową.

Prawdziwa erupcja socjologii polskiej w drugiej połowie lat pięćdziesiątych ominęła niestety gród Kopernika. Wprawdzie Uniwersytet pozyskał na nowo profesora T. Szczurkiewicza, który tym razem znalazł się na Wydziale Humanistycznym (od jesieni 1956 r.), oraz zlikwidowano Katedrę Podstaw Marksizmu-Leninizmu, ale to wszystko miało okazać się niewystarczające dla ożywienia socjologii w tej Uczelni. Senat UMK i Rada Wydziału Humanistycznego postawiły po roku 1956 na filozofię, a nie na socjologię. I było to zrozumiałe po przeanalizowaniu stanu kadrowego w tym Uniwersytecie. Powrócił do zajęć dydaktycznych H. Elzenberg (objął kierownictwo reaktywowanej Katedry Filozofii), do dyspozycji był T. Czeżowski, kierujący wówczas Katedrą Logiki. Nie powrócono tym razem nawet do planów z lat 1947—1948, kiedy to podjęto wysiłki na rzecz utworzenia na Wydziale Humanistycznym katedry socjologii. Wznowienie na tym Wydziale od roku 1957/1958 niektórych kierunków studiów, zlikwidowanych przed sześciu laty, oraz powołanie nowych (archeologia i wspomniana już filozofia), w znacznym stopniu satysfakcjonowało władze dziekańskie i Radę Wydziału, zwłaszcza — dodajmy — że działo się to tuż po kilkuletnim okresie marazmu organizacyjnego w Uniwersytecie.

Nie stawiając w drugiej połowie lat pięćdziesiątych — jak już wspomniano — na rozwój socjologii, powołano na Wydziale Humanistycznym UMK Katedrę Historii Filozofii i Myśli Społecznej z profesorem Szczurkiewiczem na czele. Miała ona z jednej strony — zgodnie z intencjami Rady Wydziału — legitymować i wspierać studia filozoficzne¹³, z drugiej zaś realizować, w myśl rozporządzeń ministerialnych, ogólnouczelniany program z zakresu tzw. „głównych zagadnień filozofii marksistowskiej i teorii rozwoju społecznego”. Gdy wraz z odejściem na emeryturę profesorów Czeżowskiego i Elzenberga rozwiązano w roku 1960 studia filozoficzne, zadania nowej Katedry ograniczyły się w praktyce do realizacji funkcji ideologicznej, tj. nauczania marksizmu. Wprawdzie, wobec głoszonych wówczas w kraju tez o „otwartości” marksizmu oraz wskazywania na możliwości uprawiania socjologii empirycznej bez obaw sprzeniewierzenia się ideologicznym podstawom marksizmu¹⁴, w toruńskiej Katedrze Historii Filozofii i Myśli Społecznej mogła rozwijać się teraz socio-

¹³ Tym razem potraktowano prof. Szczurkiewicza przede wszystkim jako filozofa, a w dalszej kolejności dopiero jako socjologa. Na kierunku filozofii prowadził wykłady z propedeutyki filozofii i historii filozofii dla słuchaczy I roku oraz klasycznej filozofii niemieckiej dla II roku.

¹⁴ Zob. np. prace J. Hochfelda, *Kelles-Krauza — marksizm „otwarty”*, Nowa Kultura, 1957, nr 48, s. 3, 6; *Metodologiczna problematyka badań społecznych we współczesnej socjologii amerykańskiej*, Myśl Filozoficzna, 1956, nr 3, s. 166—182.

logia jako taka, i — dodajmy — rozwijała się, to jednakowoż w zakresie niedostatecznym i w tempie zdecydowanie nazbyt powolnym, a to z tej właśnie przyczyny, że zdominował Katedrę dydaktyzm, a już od początku lat sześćdziesiątych, w coraz szerszym zakresie, rozwój jej wyznaczały przede wszystkim kryteria ideologiczne.

I tym razem „zdobyty” dla Uniwersytetu Mikołaja Kopernika profesor Szczurkiewicz nie spełnił pokładanych w nim nadziei. Nie tylko nie przejawiał większego zaangażowania na rzecz rozwoju socjologii w Toruniu, ale i tym razem nie zdobył się na pełną identyfikację z tą Uczelnią. Porzucił Uniwersytet w Poznaniu, podjął ponownie pracę w UMK, decydując się na dojazdy do Torunia (wykluczył teraz możliwość przeprowadzki), mimo — zauważmy — przekroczenia sześćdziesiątego roku życia i towarzyszącej mu od kilku lat uciążliwej choroby (*angina pectoris*)¹⁵. I znowu profesor Szczurkiewicz, który jawi się nam jako osobowość neurotyczna, nie czuł się dobrze w toruńskiej Uczelni. Po rocznym zaledwie okresie zatrudnienia w Toruniu podjął pracę na drugim etacie w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu, a równocześnie także w trzecim miejscu — w gdańskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej (sic!)¹⁶. Już w czerwcu 1959 r. złożył prośbę o przeniesienie go do WSE w Poznaniu na pierwszy etat. Decyzję tę uzasadniał brakiem księgozbioru socjologicznego w UMK oraz wskazywał na brak subordynacji asystentów, prowadzących zajęcia dydaktyczne z zakresu filozofii i socjologii marksistowskiej¹⁷. Nie realizując tego zamiaru, już po dwóch miesiącach, tj. w połowie sierpnia tegoż roku, złożył on wniosek do Ministra o przeniesienie służbowe na Uniwersytet Wrocławski. Kategorieczny jednak sprzeciw Rektora UMK, który w porozumieniu z Radą Wydziału Humanistycznego wskazywał, iż odejście prof. T. Szczurkiewicza osłabi w sposób znaczący niedawno powołane studia filozoficzne w UMK, spowodował, iż Minister odrzucił prośbę zainteresowanego odejściem z Uczelni. Profesor Szczurkiewicz w grudniu 1961 r. ponowił swoją prośbę, uzasadniając tym razem swoją wolę przejścia do Uniwersytetu Wrocławskiego wstrzymaniem naboru na studia filozoficzne w Toruniu, „co oczywiście — jak pisał w podaniu do Ministra — nie podsycy we mnie zapału do pracy w tej Uczelni, w której nie widzę perspektyw pracy dydaktycznej”¹⁸.

¹⁵ Archiwum UMK. Sygn. H-33/36. Zaświadczenia lekarskie o okresowej niezdolności do pracy profesora T. Szczurkiewicza.

¹⁶ Rektor UMK zwracał mu uwagę, że jest to obciążenie wbrew obowiązującym przepisom. Archiwum UMK. Sygn. K-11/115. List T. Szczurkiewicza do rektora UMK z wyjaśnieniami jego decyzji podjęcia pracy w trzeciej uczelni.

¹⁷ Archiwum UMK. Sygn. H-33/36. Odpis fragmentu protokołu posiedzenia Rady Wydziału Humanistycznego UMK z dn. 25 czerwca 1959 r.

¹⁸ Archiwum UMK. Sygn. K-11/115. List T. Szczurkiewicza do Ministra Szkolnictwa Wyższego (odpis do wiadomości Rektora UMK).

Fakt skierowania przez Senat UMK wniosku do Rady Państwa o nadanie Tadeuszowi Szczurkiewiczowi tytułu profesora zwyczajnego przesądził o pozostaniu przez niego w Toruniu aż do momentu odejścia na emeryturę, tj. do czerwca 1966 r.

W ciągu ostatnich dziesięciu lat pracy prof. T. Szczurkiewicza w UMK, wyznaczonych datami 1956—1966, wykładał on, oprócz wymienionych wcześniej przedmiotów filozoficznych, socjologię ogólną na kierunku filozofii, socjologię kultury dla studiów filologicznych oraz prowadził przedmiot — podobnie jak jego asystenci — „główne zagadnienia filozofii marksistowskiej i teorii rozwoju społecznego”. Duże obciążenie obowiązkami dydaktycznymi młodych pracowników Katedry nie sprzyjało ich pracy naukowo-badawczej, a w następstwie tego rozwojowi naukowemu. Zaledwie czterech pracowników tej dużej Katedry uzyskało doktoraty z zakresu socjologii i filozofii społecznej, przygotowane pod kierunkiem prof. T. Szczurkiewicza. Po kilku latach Rada Wydziału Humanistycznego UMK na wniosek profesora wszczęła całej tej czwórce przewody habilitacyjne. Zostały one sfinalizowane już po odejściu kierownika Katedry na emeryturę. Były to habilitacje: Janusza Sztumskiego (1967), Tadeusza Alek-Kowalskiego (1973), Stanisława Kozyr-Kowalskiego (1968) i Józefa Pawlaka (1979).

Wraz z odejściem w roku 1966 Tadeusza Szczurkiewicza na emeryturę zakończył się pierwszy okres w dziejach socjologii toruńskiej. Był to czas zaznaczony mocno statusem tego profesora, ucznia Floriana Znanieckiego. Socjologia w Toruniu nie osiągnęła jednak wówczas mocnych podstaw instytucjonalnych. Na taki stan rzeczy złożyły się różne okoliczności, zarówno natury zewnętrznej, jak przede wszystkim presja ideologiczna na dydaktykę uniwersytecką, a szczególnie na nauki społeczne, ale także i okoliczności wewnętrzuczelniane, jak niedostateczne zainteresowanie władz UMK rozwojem socjologii (w latach 1945—1950 władze Uczelni nie zdobyły się na przydzielenie mieszkania dla kierownika Katedry Socjologii, zaś w latach 1956—1966 nie dostrzegano potrzeby tworzenia socjologii w UMK), być może powodowane brakiem tradycji tej dyscypliny naukowej w dawnej wileńskiej i lwowskiej Alma Mater. Bez wątplenia na ten stan rzeczy wpływ miała także postawa profesora Szczurkiewicza, który nie przejawiał głębszych motywacji i zaangażowania w tworzenie socjologii w Toruniu.

Po odejściu profesora Szczurkiewicza na emeryturę kierownictwo Katedry Historii Filozofii i Myśli Społecznej powierzono docentowi Januszowi Sztumskiemu, uczniowi Szczurkiewicza, pierwszemu socjologowi toruńskiemu wyhabilitowanemu w tej Uczelni. Po roku Katedra wzbogaciła się o nowego socjologa z habilitacją (również przewod habilitacyj-

ny zrealizowano w UMK) — docenta Kozyr-Kowalskiego. Owe zmiany, budzące nadzieję na przyspieszenie rozwoju socjologii w UMK, dokonywały się jednak w bardzo niesprzyjającym momencie dla rozwoju nauki polskiej w ogóle, a szczególnie dla nauk społecznych w szkołach wyższych. W końcu lat sześćdziesiątych wzmogła się gwałtownie ofensywa ideologiczna aparatu partyjno-administracyjnego, kierująca ostrze swej krytyki (w skrajnych przypadkach stosowano nawet represje administracyjne) wobec środowisk naukowych i kulturalnych. Między innymi wytoczono zarzut rewizjonizmu pod adresem nauk społecznych. Uczelniane placówki filozoficzne i socjologiczne miały „oczyścić polską myśl marksistowską z rewizjonizmu i naleciałości burżuazyjnej filozofii i socjologii” — jak to formułował A. Werblan, urzędowy ideolog partyjny końca lat sześćdziesiątych. Ukształtowana w szkolnictwie wyższym w Polsce lat 1949—1955 rola i kariera akademicka „nauczyciela teorii”, który nie bada, lecz strzeże kanonu, zaczęła odradzać się w uniwersytetach¹⁹. Katedra Historii Filozofii i Myśli Społecznej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (przemianowana teraz na Katedrę Filozofii i Myśli Społecznej) miała realizować przede wszystkim rozbudowane zadania ideologiczno-wychowawcze i dydaktyczne na tej Uczelni przy udziale kadry angażowanej na podstawie kryteriów polityczno-ideologicznych. W połowie roku 1969 doc. J. Sztumski, który podjął badania z zakresu socjologii przemysłu, przeszedł do nowo powstałego w UMK Instytutu Ekonomii (wkrótce przekształcony w Wydział Nauk Ekonomicznych), zaś doc. S. Kozyr-Kowalski opuścił w tym samym czasie Toruń, podejmując pracę w Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. Na czele tak drastycznie osłabionej kadrowo Katedry Filozofii i Myśli Społecznej, która od tego momentu do końca swego istnienia (tj. do roku 1976) nie zatrudniała nigdy ani jednego samodzielnego pracownika naukowego, postawiono doktora etyki marksistowskiej, mianowanego docentem na mocy postanowień administracyjnych znowelizowanej ustawy o stopniach i tytułach naukowych z grudnia 1968 r.

Zamieranie socjologii w Katedrze Filozofii i Myśli Społecznej po roku 1969 było poważnym ciosem dla socjologii toruńskiej. Katedra ta bowiem symbolizowała ciągłość socjologii od jej początków na tej Uczelni. Znajdowało to swój wyraz w formalno-administracyjnym akcie przekazu majątku (w tym przede wszystkim księgozbioru) przy kolejnych zmianach strukturalno-organizacyjnych w UMK. Świadomość upadku socjologii w Toruniu wzmagał ponadto fakt odejścia profesora Szczurkiewicza, symbolizującego tę dyscyplinę w Uczelni.

¹⁹ J. Jerschina, *Przeszłość socjologii: powrót do tradycji i funkcji reformatorskiej*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, 1985, z. 4, s. 276.

Nowy etap w rozwoju socjologii toruńskiej rozpoczyna się wraz z powołaniem w roku 1972 Stacji Naukowo-Badawczej Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk w Warszawie²⁰. Stacja miała realizować badania w pionie działalności socjologicznej IRWiR PAN, a były to — uściślając — badania nad selekcjami społecznymi w szkolnictwie polskim, warunkami socjalizacji w środowisku wiejskim i funkcjonowaniem szkoły na wsi. Stacją kierował doc. Zbigniew Kwieciński, który do roku 1977 łączył pracę badawczą w toruńskiej placówce PAN z zajęciami dydaktycznymi w UMK.

Jednakże rok 1972 nie stanowi tu ostrej cezury. Powstanie bowiem placówki socjologicznej PAN w Toruniu poprzedzone zostało wydarzeniami w toruńskiej Uczelni, świadczącymi o pewnym ożywieniu tu zainteresowań socjologią. Przede wszystkim opuszczenie przez doc. J. Sztumskiego dawnej Katedry łączyło się z utworzeniem przez niego Zakładu Socjologii, Teorii Organizacji i Zarządzania w Instytucie Ekonomii. Na Wydziale Prawa i Administracji doc. Wiesław Lang (teoria państwa i prawa) podjął badania empiryczne z zakresu socjologii prawa (utworzył mały zespół badawczy: Anna Gryniuk i Włodzimierz Beński), oraz rozpoczął wykłady z tej subdyscypliny socjologii dla studentów tego Wydziału. Na tym samym Wydziale grupa młodych pracowników Zakładu Prawa Karnego coraz częściej stosowała ujęcia i metody socjologiczne w badaniach zagadnień patologii społecznej. Wykłady z zakresu socjologii wychowania dla studentów pedagogiki podjął dr Kazimierz Moroz. W Katedrze Filozofii i Myśli Społecznej prowadził studia nad rosyjską myślą społeczną uczeń Szczurkiewicza dr Józef Pawlak. W roku 1967 zatrudniono w UMK doktora socjologii, także ucznia prof. Szczurkiewicza, Tadeusza Alek-Kowalskiego, który w 1973 r. uzyskał habilitację. Kierował on Międzywydziałowym Studium Nauk Politycznych, prowadząc studia nad procesem instytucjonalizacji nauki.

Socjologia w Toruniu, wprowadzając organizacyjnie teraz rozproszona, zaczęła od początku lat siedemdziesiątych podążać w kierunku empirycznych studiów wybranych aspektów życia społecznego naszego kraju, w kierunku specjalizacji (socjologia pracy i przemysłu, socjologia prawa, socjologia wychowania, socjologia wsi i socjologia nauki). Symbolizowała tę ewolucję Stacja IRWiR PAN nastawiona programowo na terenowe, empiryczne badania socjologiczne. W ten to sposób znalazła się socjologia

---

²⁰ Z. Kwieciński, *Działalność Stacji Naukowo-Badawczej Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN w Toruniu w latach 1972—1985*, [w:] *Rozwój nauki na Pomorzu Wschodnim w latach 1945—1985. Materiały z konferencji naukowej*, pr. zbior. pod red. M. Biskupa, TNT, Toruń 1987, s. 115—121.

toruńska w ogólnopolskim trendzie rozwoju socjologii lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych²¹.

Stacja Naukowo-Badawcza IRWiR PAN w Toruniu rozwijała się w sposób bardzo dynamiczny, mimo iż założona od początku istnienia IRWiR PAN formuła organizacji Stacji nie pozwalała na rozwój liczbowy kadry. Przy zatrudnieniu zaledwie dziewięciu osób, w piętnastoletnim okresie (1972—1988), była tam jedna nominacja profesorska (Z. Kwieciński — 1979, uzwyczajnienie — w 1988 r.), trzy habilitacje (z socjologii: W. Winclawski — 1977 i R. Borowicz — 1982) oraz cztery doktoraty (trzy z socjologii: M. Beńska — 1979, K. Szafraniec — 1984 i B. Kotowska-Iskra — 1987).

Na progu lat siedemdziesiątych, jeszcze przed powołaniem w Toruniu Stacji IRWiR PAN, Zbigniew Kwieciński zainicjował w UMK starania o uruchomienie na Wydziale Humanistycznym nowej, autonomicznej placówki socjologicznej, przy której w dalszej perspektywie można by było powołać kierunek studiów socjologicznych, zwłaszcza że nie ma takich w Polsce północnej. Myśl ta znalazła konkretne odzwierciedlenie w tzw. planie perspektywicznym rozwoju Uczelni, zatwierdzonym na początku poprzedniego dziesięciolecia przez Senat Uczelni oraz w działaniach podjętych przez władze akademickie. Spowodowało to przyjscie do Uczelni toruńskiej adiunkta Zakładu Socjologii Wsi IRWiR PAN w Warszawie dr Włodzimierza Winclawskiego (zatrudnionego także w latach 1974—1984 w Stacji toruńskiej). Niestety, sprzeciw władz polityczno-administracyjnych uniemożliwił zatrudnienie w UMK profesora Zbigniewa T. Wierzbickiego, socjologa wsi z Instytutu Filozofii i Socjologii PAN w Warszawie. Odsunęło to moment podjęcia przez niego pracy w Toruniu o dziesięć lat (sic!).

W roku 1976 powołano na Wydziale Humanistycznym UMK Instytut Nauk Społecznych. Stało się to po połączeniu Katedry Filozofii i Myśli Społecznej, Katedry Logiki, Zakładu Nauk Politycznych oraz po dołączeniu do nowego zespołu Z. Kwiecińskiego, W. Winclawskiego (dotąd Katedra Pedagogiki) i T. Alek-Kowalskiego (Wydział Nauk Ekonomicznych). Nowo powstały Instytut wyłonił pięć zakładów: Etyki, Filozofii, Logiki, Nauk Politycznych i Socjologii. Tak oto, po blisko ćwierćwieczu, nie licząc efemerydy, tj. Zakładu Socjologii Przemysłu i Organizacji, istniejącego na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych na Wydziale Nauk Ekonomicznych, reaktywowano w UMK jednostkę socjologiczną. Nowym Zakładem Socjologii kierował początkowo szef Stacji Naukowo-Badawczej IRWiR PAN Z. Kwieciński, a od 1978 r. W. Winclawski. Kontynuował on podjęte przez swojego poprzednika działania na rzecz

²¹ J. Jerschina, *Przeszłość...*, s. 276.

umocnienia i poszerzenia socjologii uniwersyteckiej, a we wspólnych działaniach ze Stacją PAN rozwijano socjologię toruńską²². Podjęto próby pozyskania samodzielnych pracowników naukowych. Profesor Z. T. Wierzbicki podjął pracę w UMK od roku 1984 (dwa lata wcześniej prowadził zajęcia zlecone). Rok wcześniej zatrudniono doc. Ryszarda Borowicza, który łączy pracę w Katedrze z pracą w Stacji IRWiR PAN. Inni samodzielni pracownicy naukowcy deklarujący przejście do Torunia uzależniają swoją decyzję od powołania stacjonarnych studiów socjologicznych. Powstanie Zakładu Socjologii pozwoliło na zatrudnienie asystentów. W 1976 r. podjął tu pracę Andrzej Kaleta (doktorat u prof. Z. Kwiecińskiego w 1980, habilitacja w 1988 r.), w rok później Anna Sliwińska (doktorat w 1985 r. u doc. W. Winclawskiego), w 1985 r. Grzegorz Zabłocki i w 1987 Andrzej Hałasiewicz. Wraz z rozpoczęciem pracy w Uczelni przez profesora Z. T. Wierzbickiego, rektor UMK przemianował, na wniosek Rady Wydziału Humanistycznego, Zakład na Katedrę Socjologii, która z dniem 1 października 1984 r. uzyskała status jednostki samodzielnej i autonomicznej, działającej w ramach organizacyjnych Wydziału Humanistycznego.

Powstanie Katedry Socjologii umożliwiło ukonstytuowanie się w roku 1985 zespołu naukowego, działającego przy Katedrze, skupiającego filozofów, prawników, historyków, socjologów, politologów i ekonomistów, tzw. Interdyscyplinarnego Zespołu Badaczy Przejścia Formacyjnego Feudalizm-Kapitalizm. Od 1982 r. działa przy Katedrze (Zakładzie) Socjologii Podyplomowe Studium Socjologii Wsi (w latach akademickich 1982/1983—1983/1984 dwusemestralne, od roku akademickiego 1984/1985 czterosemestralne), kształcące słuchaczy z wyższym wykształceniem niesocjologicznym, związanych profesjonalnie ze wsią i rolnictwem (służba rolna, administracja państwowa, partyjna, spółdzielcza i związkowa, rolnicy indywidualni, młodsza kadra akademii rolniczych, dziennikarze, nauczyciele, pracownicy resortu kultury). Rekrutacja obejmuje cały kraj, a liczba słuchaczy na każdym roku waha się od 8 do 15 osób. Działalność Studium sprzyja również tworzeniu i integracji interdyscyplinarnego środowiska wokół socjologii wsi. W Studium bowiem, oprócz przedmiotów strictly socjologicznych, prowadzonych przez pracowników Katedry (Z. T. Wierzbicki — socjologia wsi, stosowana socjologia wsi, teoria spółdziel-

---

²² Stacja Naukowo-Badawcza IRWiR PAN i Zakład Socjologii INS UMK ściśle ze sobą zawsze współpracowały, połączone wspólnotą tematów prowadzonych badań, ich społeczną ideologią oraz ideą rozwoju socjologii w Toruniu. Zob. szerzej na ten temat W. Winclawski, *Prace naukowo-badawcze toruńskiego zespołu socjologii wychowania, oświaty i pedagogiki społecznej*, *Rocznik Pedagogiczny*, 1980, t. 6, s. 145—159; Z. Kwieciński, *Stacjonarne zespołowe badania socjopedagogiczne grupy toruńskiej IRWiR PAN*, *Więś i Rolnictwo*, 1985, nr 1, s. 95—112.

czości; W. Winclawski — wstęp do socjologii, współczesne społeczeństwo polskie; G. Zabłocki — metody i techniki badań socjologicznych) wykładane jest prawo rolne (doc. Błażej Wierzbowski — Wydział Prawa i Administracji), historia chłopów polskich (prof. Kazimierz Wajda — Instytut Historii i Archiwistyki), geografia rolnictwa (doc. Jan Falkowski — Instytut Geografii), antropologia kultury (doc. Teresa Karwicka — Instytut Archeologii i Etnografii), ekologia terenów rustykalnych (prof. Ryszard Bohr — Instytut Biologii), wstęp do programowania i komputerów (mgr inż. Kazimierz Wieczorkowski). Zleca się także wykłady monograficzne specjalistom spoza Uczelni (wykładali tu m. in. doc. Władysław Misiak, prof. Z. Kwieciński, dr M. Halamska, doc. K. Lutyńska, dr A. Lutyk i inni).

Wraz z utworzeniem Katedry Socjologii podjęto — dysponując czterema samodzielnymi pracownikami w zakresie socjologii oraz ośmioma specjalistami z zakresu nauk społecznych o zagadnieniach rustykalnych (historia chłopów, prawo rolne, etnografia, dzieje polskiej myśli agrarnej, geografia rolnictwa, ochrona środowiska rustykalnego) i mając poparcie prezesa NK ZSL, Ministra Rolnictwa, ZG ZWM, Zarządu Centralnego Związku Kółek i Organizacji Rolniczych, nie mówiąc już o niemal jednomyślnym poparciu Senatu UMK i Rady Wydziału Humanistycznego — starania o utworzenie stacjonarnych studiów socjologicznych w zakresie socjologii wsi. Sprzeciw lokalnych władz partyjnych, które oceniały toruńskie środowisko socjologiczne jako nazbyt nonkonformistyczne, powodował, iż przez sześć lat bezskutecznie podejmowano wysiłki powołania studiów stacjonarnych. Pozytywna decyzja zapadła we wrześniu 1988 r.

Stosunkowo późno, gdyż dopiero w roku 1964, ukonstytuował się w Toruniu oddział Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, jako siódma z kolei w kraju agenda terenowa²³. Na czele Oddziału Toruńskiego PTS stanął T. Szczurkiewicz. W ramach Towarzystwa organizowano w Toruniu seminaria naukowe, na których referowano własne prace, integrując środowisko poprzez zbliżanie do socjologii osób uprawiających tę dyscyplinę pobocznie. Od końca lat sześćdziesiątych do połowy lat siedemdziesiątych przewodniczył Oddziałowi Toruńskiemu Wiesław Lang, teoretyk państwa i prawa, uprawiający dodatkowo socjologię prawa. Od blisko piętnastu lat po dziś dzień przewodniczącym PTS w Toruniu jest Włodzimierz Winclawski, On też, jako pierwszy torunianin, wszedł do władz Zarządu Głównego Towarzystwa²⁴. Towarzystwo organizuje specjalistyczne

²³ Stało się to w siedem lat po powstaniu Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, wówczas gdy działały już oddziały PTS we wszystkich ośrodkach uniwersyteckich w Polsce.

²⁴ W niektórych pozycjach omawiających twórczość i działalność naukowo-organizacyjną T. Szczurkiewicza podaje się błędnie, iż był on członkiem ZG PTS.

seminaria naukowe dla profesjonalistów oraz odczyty dla całego środowiska uniwersyteckiego, zapraszając przede wszystkim prelegentów spoza Torunia. Funkcjonujące stałe socjologiczne seminaria naukowe, przy stosunkowo małej liczbie socjologów w Toruniu, wyczerpują w zasadzie zapotrzebowanie na spotkania we własnym gronie.

Pewną rolę w rozwoju socjologii w Toruniu odegrał studencki ruch naukowy. Działające dynamicznie w latach 1962—1964 Studenckie Koło Pedagogów przy Katedrze Pedagogiki UMK (Z. Kwieciński, S. Kawula, J. Materne, E. Rodziewicz i inni, oraz spoza UMK M. i W. Winclawscy) stało się podstawą zawiązania nieformalnej grupy ludzi, którzy po ukończeniu studiów pragnęli wdrożyć w życie idee i koncepcje pedagogiczne wyniesione z uczelni. Podjęte w latach 1965—1971 prace w szkołach wiejskich w Cichem Górnym (Podhale), Brudzeniu i Bielsku (Mazowsze Płockie), prowadzone tam stacjonarne (głównie metodą obserwacji uczestniczącej) badania funkcjonowania szkoły i pozaszkolnych warunków wychowawczych, prowadziły zespół ku socjologii wychowania i pedagogice społecznej. Zatrudnienie Z. Kwiecińskiego i S. Kawuli w Katedrze Pedagogiki UMK pozwoliło na kontynuowanie prac naukowo-badawczych przez studentów, tym razem już w kole naukowym określonym jako socjo-pedagogiczne²⁵. W blisko dziesięcioletnim okresie (1965—1974) działalności Koła w terenowych badaniach socjologicznych wzięło udział około 100 studentów pedagogiki, historii, filologii polskiej, geografii, prawa, ekonomii i innych kierunków. Około 10 osób, wykorzystując zebrane materiały, napisało i opublikowało drobne prace naukowe, a trzy osoby podjęły profesjonalną działalność naukowo-badawczą i zrobiły habilitację (R. Borowicz — socjologia, A. Olubiński — pedagogika społeczna, C. Łapicz — językoznawstwo i pobocznie socjolingwistyka). W nawiązaniu do tradycji Koła Pedagogów, powstało w lutym 1980 r. przy Zakładzie Socjologii Międzywydziałowe Studenckie Koło Socjologów im. Józefa Chałasińskiego²⁶. Grupuje ono w pierwszej kolejności studentów pedagogiki i ekonomii. Ostatni z zatrudnionych w Katedrze Socjologii pracowników, mgr A. Hałasiewicz, był w latach 1980—1984 prezesem tego Koła.

Wrzesień 1988 r.

---

²⁵ Zob. L. Borowski, C. Łapicz, *O niektórych aspektach pracy Międzywydziałowego Koła Naukowego Pedagogów UMK*, Zeszyty Naukowe UMK, Pedagogika, z. 2, 1972, s. 133—140; Z. Kwieciński, *Niektóre problemy pracy studenckich kół naukowych*, Życie Szkoły Wyższej, 1969, nr 11, s. 77—91.

²⁶ A. Kaleta, *Międzywydziałowe Studenckie Koło Naukowe Socjologów im. Józefa Chałasińskiego (uwagi opiekuna naukowego)*, Życie Szkoły Wyższej, 1981, nr 6, s. 89—96.